O’SMIRLIKDA RO’Y BERADIGAN BIOLOGIK O’ZGARISHLARNING PSIXOLOGIK TA’SIRI

Tilloyeva Sarvinoz Barotovna
Buxoro viloyati Shofirkon tumani 21-umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi
Sultonova Nazokat Amonovna
Buxoro viloyati Shofirkon tumani 21-umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Qizlarda ham yigitlarda ham yosh davrlarida o’ziga xos gormonal o’zgarishlar sodir bo’ladi. Bu esa albatta jinsiy individuallikka o’z ta’sirini o’tkazadi. Ushu maqolada o’smirlikda ro’y beradigan biologik o’zgarishlarning o’smir psixikasiga ta’sir etishi haqidagi fikrlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: O’smir, individuallik, biologik o’zgarish, gormonal o’zgarish.

Odamlar xarakterining ba’zi xususiyatlari ularning qaysi jinsga tegishliligi bilan belgilanadi. Jinsiy psixik xususiyatlar faqat biologik omillar bilan emas, balki tarixiy tarkib topgan erkak va ayol ijtimoiy rollarining bo‘linishi, jinsiy belgilar bo‘yicha mehnatning taqsimlanishi, erkaklik va ayollikning madaniy-tarixiy stereotiplariga muvofiq ravishda qizlar va o‘g‘il bolalarni an’anaviy tarbiyalashdagi farqlar bilan ham bog‘liqdir. Jinsiy indentifikatsiya – individ o‘zini ma’lum jinsga tegishli deb bilishi uning jinsiy ijtimoiylashuvi, jinsga muvofiq holda o‘zini anglashning rivojlanganligi, ijtimoiy-jinsiy rolni egallash bilan bog‘liq. Individning jinsiy o‘zini anglashi to‘g‘ri jinsiy hulq-atvorni mustahkamlaydigan va bo‘lishi mumkin nuqsonlarni qoralaydigan ijtimoiy muhitda shakllanadi.

Jinsiy me’yorlar, erkak va ayol stereotiplari tizimi odamda «erkak obrazi» yoki «ayol obrazi»ni shakllantiradi. Birlamchi jinsiy o‘zini identifikatsiyalash 2 yoshgacha shakllangan bo‘ladi, 6-7 yoshlarda esa o‘yin, hulq-

atvor uslubini tanlashda, jinsiy segregatsiya (jins umumiyligining shakllanishi)da namoyon bo‘ladigan jinsiy mayllar jadallik bilan shakllanadi

Ayniqsa, o‘smirlikda jinsiy-rolli yo‘nalish tengdoshlar muloqotida etakchi o‘rinni egallagan holda kuchayadi. Bunda an’anaviy erkaklik xususiyatlariga ayollik xususiyatlariga nisbatan bir muncha ortiqcha baho beriladi.

O‘smirlikda jinsiy o‘xshashlik tanqidiy anglanadi. Ayrim o‘smirlarda bu yoshda dismorfobiya – jinsiy nomuvofiqlikdan qo‘rqish sindromi yuzaga kelishi mumkin. Jismoniy va psixologik ijtimoiy rivojlanishning nomutanosibligi og‘ir kechiriladi, jinsiy rolli o‘z mavqeini o‘rnatish jadallik sodir bo‘ladi, shaxsning psixoseksual yo‘nalganligi shakllanadi.

Qanday psixologik xususiyatlar individning jinsga mansubligi bilan bog‘liq? Bu muammo bo‘yicha ilmiy ma’lumotlar etarli darajada emas. Ba’zi tadqiqotchilarning fikriga ko‘ra, qizlar nutq qobiliyatlari bo‘yicha o‘hil bolalardan ustun keladilar, o‘g‘il bolalar ko‘rish-fazoqiy qobiliyatlari bilan ustundirlar, erkaklar ayollarga nisbatan tajavozkorroq va beqarordirlar, ayollarning aqliy qobiliyati va idroki ko‘proq tahlil qilishga moyildir. Qizlar va ayollar og‘ir murakkab faoliyat turlarini yaxshiroq eplaydilar. Inson tashqi ko‘rinishi ayollar tomonidan izchilroq idrok qilinadi. Ayollar emotsional ta’sirchandirlar. Ayol psixikasi irsiyat tomonidan, erkaklarniki – muhit ta’sirlari tomonidan belgilangandir.

Ta’sirlanish, xavotirlanish, raqobatchilik va dominantlikning jinsiy farqlari haqida fikrlar bildiriladi. Ayollar uchun hulq-atvorning ko‘proq emotsional-ekspressiv, erkaklar uchun – jismli-instrumental uslublari xosdir.

Jamiyat madaniy rivojlanishining yuqori darajalari ijtimoiy ishlab chiqarishda erkak va ayollarning qarama-qarshiligini engishga nisbatan nuqtai nazar bilan xarakterlanadi, ayollar tomonidan «erkaklar» kasbining egallanishi, ularda muvofiq keladigan psixik sifatlarning shakllanishiga olib keladi. Lekin bu jinsiy rolli intilishlarning ayrim noaniqligini, shaxslararo munosabatlarda nizolarni

yuzaga keltirishi mumkin bo‘lgan jinsiy rollar an’anaviy stereotiplarining tubdan o‘zgarishini keltirib chiqaradi.

«Mukammal erkak» va «mukammal ayol» obrazlari hozirda to‘la aniqlanmagan.

Xulosa o‘rnida parijda chop etiladigan oynoma o‘tkazgan so‘rovnoma savollarini keltiramiz. Quyidagi savollar berilgan edi: «erkaklarning qaysi sifatlarini ayollar asosiy deb hisoblaydilar, va erkaklar nazarida ayollarning kamchiligi nimadan iborat?».

Xuddi shunday, ***ayollarning fikriga ko‘ra***, erkaklar o‘zlarida kasbiy muvaffaqiyatlari, tashqi ko‘rinishlari, ayniqsa, jismoniy ko‘rsatkichlari, insoniy fazilatlari, matonat, shaxsiy holat, kiyim-boshni qadrlaydilar. ***Ayollar nazdida*** erkaklar o‘zlarining ziyoliligi, hazilkashligi, umumiy madaniyati, xushmuomalaligi, xususiy mulki bilan jozibadordirlar, ularga suyansa bo‘ladi.

Ayollar nazarida erkaklarning asosiy kamchiliklari:

A) ***ishda*** – ustunlik hissi, maqtanchoqlik, ichki hisning etishmovchiligi, hukmronlikka intilish, ikkiyuzlamachalik, qo‘rqoqlik, qo‘pollik	B) ***hayotda*** – xudbinlik, munofiqlik, tashabbussizlik, ayollarni himoya qilmaydilar, ayollarga kamroq achinadilar, xush muomala emaslar, ayollarni orzu qilishga majburlamaydilar	V) ***oilada*** – tv oldida o‘tiradilar, ayollarga quloq tutmaydilar, tanbaldirlar, samimiy emaslar, qovoqlarini uyub o‘tiradilar, ovqat ustida gazeta o‘qiydilar, o‘z onalarini maqtaydilar, ayolning didlariga mos kiyinganligini yashiradilar

Erkaklar nazarida ayollarning kamchiliklari: zaif aqliy xususiyatlar, ziyraklik, hazilkashlik, chaqqonlik, hozir javobgarlikning etishmasligi, arzimagan narsalardan hafa bo‘lish, betartiblilik, betayinlik.

Odamlarning xarakteri turli yoshlarda yanada ifodaliroq namoyon bo‘lishi mumkin. Ba’zilar yoshlik davrida ko‘zga yaqin, boshqalar – etuklik davrida faol, samarali va go‘zal bo‘ladilar. Ba’zilar keksayganda samimiy, xayrixoh, ko‘ngilchan bo‘lib qolganlarida, shuningdek, oqilligi, hamda xolisona insonparvarligi bilan foydali bo‘lganlarida, ayniqsa, jozibadorroq bo‘ladilar. Balki, individ xarakterida ma’lum yoshda to‘liq namoyon bo‘lishga qaratilgan biror bir xususiyat mavjud bo‘lsa kerak.

Inson hayotining yakuniga kelib, illyuziyalar batamom yo‘qoladi, xarakter o‘z samimiyati bilan to‘liq namoyon bo‘ladi, yuzaga kelgan ijtimoiy-rolli xususiyatlar kuchsizlanadi. Va inson, o‘zini, o‘zining haqiqiy munosabatlarini taniydi. Hayot qaytadan oqillik tusiga ega bo‘ladi, ehtiroslar tinchiydi, inson barcha narsalarning haqiqiy bahosini bilgan holda o‘zini erkin sezadi. Va inson, nihoyat, undagi eng qadrli narsa uning o‘zi ekanligini tushunib etadi.

Adabiyotlar:

1. G‘oziev E.G. Umumiy psixologiya. Toshkent. 2002.1-2 kitob.
2. Югай А.Х., Мираширова Н.А. “Общая психология” – Ташкент 2014.
3. Дружинина В.. “Психология “. Учебник. “Питер”, 2003.